

Nr 12.

Ankom till Riksdagens kansli den 26 april 1910 kl. 5 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial, angående fullbordad granskning af de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hafva, på därom hos vederbörande gjord framställning, blifvit öfverlämnade de under tiden från och med den 15 januari 1909 till och med den 14 januari 1910 i statsrådet förda protokoll, nämligen öfver:

justitiedepartementsärenden från och med den 22 januari 1909 till och med den 14 januari 1910;

justitiärenden från och med den 29 januari 1909 till och med den 31 december samma år;

utrikesdepartementsärenden från och med den 22 januari 1909 till och med den 14 januari 1910;

landtförsvarsärenden från och med den 22 januari 1909 till och med den 14 januari 1910;

sjöförsvarsärenden från och med den 22 januari 1909 till och med den 14 januari 1910;

civilärenden från och med den 22 januari 1909 till och med den 14 januari 1910;

finansärenden från och med den 22 januari 1909 till och med den 14 januari 1910;

Bih. till Riksd. Prot. 1910. 3 Saml. 10 Häft. (Nr 12.)

ecklesiastikärenden från och med den 22 januari 1909 till och med den 14 januari 1910; samt
jordbruksärenden från och med den 22 januari 1909 till och med den 14 januari 1910.

Vid den granskning af dessa protokoll, som, i öfverensstämmelse med grundlagens föreskrift, blifvit företagen och nu fullbordad, har utskottet hvarken funnit skäl att emot någon statsrådets ledamot tillämpa § 106 regeringsformen eller ansett anledning förekomma att framställa någon anmärkning på grund af § 107 af samma grundlag;

hvilket utskottet får för Riksdagen tillkännagifva.

Stockholm den 22 april 1910.

På utskottets vägnar:

J. F. NYSTRÖM.

Reservationer:

1) af herr *Berger*, som anført:

(Protokoll öfver civilärenden den 24 september 1909, nr 18).

»Arbetaren Oskar Mauritz Jonasson Hoffstad i Hjärpen blef i maj 1909 af polisuppsyningsmannen Adolf Suwe vid Undersåkers häradsrätt tilltalad för förargelseväckande beteende.

Målet handlades vid häradsrätten den 17 maj 1909, då ock utslag däri meddelades, och innehålla häradsrättens protokoll och utslag i målet hufvudsakligen följande:

»Länsmannen Adolf Suwe företrädde och anhöll, att häradsrätten måtte till handläggning företaga ett mot arbetaren Oskar Mauritz Jonasson Hoffstad i Hjärpen riktadt mål.

Vid upprop tillstådeskom Oskar Mauritz Jonasson Hoffstad.

Länsmannen Suwe förklarade, att han i egenskap af allmän åklagare yrkade ansvar å Hoffstad, för det han söndagen den 2 innevarande maj under ett demonstrationståg i Hjärpen dels burit en fana med inskription 'ned med militarismen' och vägrat efterkomma tillsägelse att aflämna fanan, dels, sedan fanan blifvit honom fränhänd af åklagaren, under skrån och oljud ropat 'lefve socialismen' samt vid det för demonstrationstalets hållande anordnade möte i goodtemplarordens hus i Hjärpen uppsatt en skylt med orden 'Polisen har stulit vår fana'.

Öfver åtalet hörd, berättade Hoffstad, att demonstrationståget varit anordnad af den i Hjärpen varande arbetarekommunen, hvilken utgjorde en förening för bedrifvande af kommunalpolitik i socialdemokratisk anda, men icke sorterade under socialdemokratiska förbundet. Socialdemokratiska ungdomsklubben, som lydde under socialdemokratiska förbundet och deltagit i demonstrationståget, hade på ett möte någon dag tidigare beslutat att i tåget föra två fanor, den ena med inskrift 'ned med militarismen' och den andra, som varit afsedd att utvecklas först efter det, enligt hvad ungdomsklubben på förhand beräknat, förstnämnda fana blifvit tagen af polismyndigheten, med inskrift 'Polisen har stulit vår fana'. På grund af upplysningar, erhållna vid förfrågan hos socialdemokratiska förbundet, hade ungdomsklubben sedermera beslutat att

icke medföra någon fana med sistnämnda inskrift. Den fana med inskrift 'ned med militarismen', med hvilken socialdemokratiska ungdomsklubben deltagit i demonstrationståget, hade svaranden Hoffstad burit. Med nämnda inskrift hade afsetts en uppmaning till arbete för inskränkande och afskaffande af alla skatter till försvarsväsendet, men däremot icke uppmaning till trots mot gällande lagar eller författningar. Då åklagaren förbjudit svaranden att vidare bära fanan och affordrat svaranden densamma, hade svaranden visserligen sökt föra den undan åklagaren, men icke gjort våldsamt motstånd. Sedan åklagaren tagit fanduken från stängen, hade deltagarna i demonstrationståget hurrat, hvarefter svaranden utbragt ett 'lefve socialismen', som af deltagarna besvarats med förnyade hurrarop. Svaranden hade, medförande fanstängen, åtföljt demonstrationståget in uti goodtemplarordens lokal, där tal sedermera hållits af redaktören Ternlund från Sundsvall. Svaranden hade med biträde af ett par personer å en pappskifva med stora bokstäfver skrifvit 'Polisen har stulit vår fana' samt, sedan pappskifvan blifvit fästad vid fanstängen, å väl synlig plats i lokalen uppställt den sålunda tillverkade fanan, som under talet fått behålla nämnda plats. Goodtemplarlokalen hade vid omförmälda möte varit tillgänglig för allmänheten.

Åklagaren yrkade ansvar å svaranden för förargelseväckande beteende.

På gifven anledning medgaf svaranden, att han icke vore svensk utan norsk undersåte.

Efter öfverläggning meddelade häradsrätten följande

utslag.

Enär svaranden medgifvit, att han söndagen den 2 maj 1909 — efter det en af honom i ett af arbetarekommunen i Hjärpen anordnad demonstrationståg buren fana med inskrift 'ned med militarismen' af vederbörande polisman blifvit honom fränhänd — vid det för demonstrationstals hållande i goodtemplarordens lokal i Hjärpen anordnade möte för allmänheten med biträde af ett par personer å väl synlig plats inom lokalen uppsatt ett plakat med inskrift 'Polisen har stulit vår fana';

ty och som svaranden måste anses hafva genom berörda förfarande kommit förargelse åstad, pröfvar häradsrätten, jämlikt 11 kap. 15 § och 7 kap. 4 § strafflagen, rättvist fälla svaranden att för förargelseväckande beteende böta 25 kronor till Kronan.»

Med öfverlämnande af detta protokoll med utslag, hemställde Suwe hos Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Jämtlands län, huruvida norske undersåten Hoffstad ej kunde hemsändas till Norge.

Kungl. Maj:ts befallningshafvande anmodade kronofogden i orten att införskaffa och insända utredning angående beskaffenheten af Hoffstads sysselsättning inom Undersåkers socken samt angående hans anseende inom orten äfvensom de upplysningar, som i öfrigt kunnat inhämtas rörande Hoffstad.

I anledning häraf föranstaltades en undersökning, hvilken förrettades i Hjärpen den 16 juli 1909 af länsmannen J. Löfgren, som nämnda dag inställde sig i Hjärpens cellulosafabrik.

Protokollet vid denna undersökning innehåller hufvudsakligen följande:

»Af å fabriken förda böcker öfver där anställda arbetare visas, att Oskar Mauritz Jonasson Hoffstad, som är född i Kalls socken den 16 juli 1888, den 16 september 1902 fått anställning som lådpojke å pappsalen, med hvilket arbete han fortfarit något öfver ett års tid, hvar efter han börjat arbeta i flihuset, där han jämte andra ställen inom fabriksområdet arbetat till den 10 maj 1907, då han begifvit sig till Alby samt därefter till Trollhättan, där han antagits i arbete vid vattenledningsdräneringen därstädes den 31 juli 1907 och hvarest han fortfarit att arbeta till den 11 juni 1908;

att Hoffstad den 20 mars 1909 åter börjat arbeta i flihuset å Hjärpens cellulosafabrik och fortsatt därmed till den 5 juli 1909, då lockout vid fabriken inträdde;

att Hoffstad med flera andra vid fabriken anställda arbetare nu äro utan arbete, men erhålla dock af fackföreningarnas kassa litet understöd.

Disponenten vid fabriken W. Lucas upplyser, att Hoffstad under den tid han varit anställd vid fabriken visat god flit och arbetsduglighet samt godt uppförande, tilläggande Lucas, att Hoffstad efter återkomsten från Trollhättan haft socialistiska ideer. Andra personer inom Hjärpens municipalsamhälle — — — hafva alla gifvit Hoffstad det vitsordet, att han varit en mycket hygglig, nykter och ordentlig yngling.»

Inom utskottet har blifvit upplyst, att Hoffstad alltid varit bosatt i Sverige, och innehålla handlingarna i förevarande ärende intet, som strider mot denna uppgift.

Enligt hvad inom utskottet uppgifvits, skall Hoffstads fader hafva inkommit till Sverige redan år 1884. Härutinnan upplyses i under-

sökningsprotokollet allenast, att Hoffstads fader uppehållit sig i Hjärpen flera år och fortfarande vore där bosatt.

I sitt utlåtande till Kungl. Maj:ts befallningshafvande yttrade kronofogden följande:

»Såsom af handlingarna framgår, har någon anmärkning mot Hoffstads person icke blifvit framställd, och enligt de upplysningar jag inhämtat har Hoffstads uppförande under den tid, arbetsnedläggelsen nu pågått, icke heller gifvit anledning till klander.» Detta skrefs den 7 september 1909.

Hoffstad själf har icke, så vidt handlingarna utmärka, lämnats tillfälle att förklara sig i ärendet.

Uti en till civildepartementet den 17 september 1909 inkommen underdånig skrifvelse yttrade Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att han finge med upplysningar, som stått att få, öfverlämna ärendet till Kungl. Maj:ts pröfning, därvid Kungl. Maj:ts befallningshafvande, med hänsikt till hvad i ärendet förekommit rörande norske undersåten Hoffstads uppträdande vid det i handlingarna ömförmälda demonstrationståget, hemställde, att Hoffstad måtte varda utvisad ur riket.

Ärendet föredrogs den 24 september 1909 inför tillförordnad regering, bestående af statsråden Hederstierna, chefen för civildepartementet grefve Hamilton, grefve Ehrensvärd och Lindström, och lyder statsrådsprotokollet sålunda:

»Tillförordnade expeditionschefen, kanslirådet Schalén föredrog:

18:o.

Kungl. Maj:ts befallningshafvandes i Jämtlands län underdåniga skrifvelse den 14 september 1909 angående utvisning af norska undersåten Oskar Mauritz Jonasson Hoffstad, hvilken blifvit af Undersåkers häradsrätt genom utslag den 17 maj 1909 dömd till böter för förargelseväckande beteende.

På föredragandens tillstyrkan fann kungl. regeringen godt förordna, att bemälda Hoffstad icke vidare finge uppehålla sig här i riket, utan skulle genom Kungl. Maj:ts befallningshafvandes försorg på lämpligt sätt föras utom riket».

Af hvad sålunda anförts framgår, att i Sverige bosatte arbetaren Hoffstad, hvilken vitsordats hafva varit »en mycket hygglig, nykter och ordentlig yngling», blifvit af Kungl. Maj:t ur riket utvisad, för det han vid en arbetarekommunens i Hjärpen demonstration den 2 maj 1909 uppträdt på ett förargelseväckande sätt och, härför vid domstol tilltalad, dömts att böta 25 kronor.

Hade nu Hoffstad, som uppgifvit sig vara norsk undersåte, haft sitt hemvist i Norge och vid den ifrågavarande demonstrationen allenast varit på ett tillfälligt besök i Hjärpen, skulle skäl ej förefunnits att här vidare uppmärksamma detta ärende. Men det var ju icke så, utan genom Hoffstads mångåriga vistelse i Sverige, där han är född, hade detta land blifvit hans verkliga hemland; och på grund af hvad handlingarna i ärendet innehålla angående Hoffstads lefnadsförhållanden hade vid ärendets pröfning icke saknats anledning förutsätta, att Hoffstad, såsom ock lärer vara fallet, tillbragt hela sitt lif i Sverige.

Då Sverige sålunda måste anses hafva varit Hoffstads verkliga hemland, har jag funnit Kungl. Maj:ts åtgärd att utvisa honom ur riket vara onaturligt sträng i förhållande till hvad han förbrutit, och jag har därför ansett Kungl. Maj:ts ifrågavarande beslut så anmärkningsvärdt, att utskottet enligt min uppfattning bort därom hos Riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen»;

af herr *Nilsson*, som instämt i herr Bergers yrkande;

af herrar *Beckman*, *Ericsson*, *Berg* och *Johansson*, som ansett det af herr Berger anmärkta ärendet vara af den beskaffenhet, att det bort för Riksdagen anmälas;

2) af herr *Nilsson*, som anført:

(Protokoll öfver civilärenden för den 20 augusti 1909, nr 18.)

»Af detta protokoll inhämtas, att Kungl. Maj:t på hemställan af statsrådet och chefen för civildepartementet ogillat de besvär, som Stockholms arbetarekommun genom sin expeditionsförare Albert Forsell anført öfver öfverståthållareämbetets den 28 april 1909 meddelade resolution, enligt hvilken det bl. a. förvägrades arbetarekommunen att i årets majdemonstration medföra ett standar med inskriften »Inte en man — ej ett öre åt militarismen».

Detta ingrepp från öfverståhållareämbetets sida i den medborgerliga demonstrationsrätten blef redan den 1 maj i Riksdagens Andra kammare föremål för en interpellation af herr H. J. Branting.

Interpellanten erinrade om det af civilministern kontrasignerade cirkulär, som utskickats med anledning af en tilldragelse vid 1908 års majdemonstration och hvori de lokala myndigheterna påmindes om »vikten af erforderliga åtgärder, på det att fanor och standar, som kunna väcka allmän förargelse eller eljest innehålla mot lag stridande inskrifter eller framställningar, icke må offentligen bäras eller utställas». Denna rundskrifvelse hade tydligen af vederbörande uppfattats som en order att söka så snävt som möjligt inskränka den häfdvunna demonstrationsrätten. Standar med sådana oskyldiga inskrifter som t. ex. »Krig är brodermord» eller »Ned med militarismen» eller »Bort med de utländska strejkbrytarna» eller »Ned med klasslagarna, Medborgarrätt för kvinnor» hade olika polismyndigheter i sin skuggrädsla antastat och förbjudit. Hvad särskildt beträffade den här åsyftade, i Stockholm förbjudna inskriptionen syntes det interpellanten solklart, att däri uttryckta önskemål var ett fullt lagligt, som, i samma stund det uppbars af ett tillräckligt flertal inom nationen, kunde genomföras af en riksdagsmajoritet. Och hvad beträffade den »allmänna förargelsen», kunde detta lagens uttryck dock omöjligt afse att ge vissa reaktionära element inom samhället något privilegium på att få sina ensidiga meningar fredade för motsägelser från alldeles oliktänkande samhällsgrupper. Formuleringen af den nu i Stockholm förbjudna politiska satsen kom från själfva hufvudlandet för modern militarism, Tyskland, där den sedan årtionden tillbaka varit parollen för landets numera största politiska parti. Och med hänvisning till dessa synpunkter ställde interpellanten till hans excellens statsministern denna fråga: Gillar regeringen, att den medborgerliga friheten så inskränkes, som med åberopande af dess cirkulär af den 22 maj 1908 om skarpare uppsikt på demonstrationsfanor nyss skett, då öfverståhållareämbetet i Stockholm förbjudit Stockholms arbetarekommun att i demonstrationståget första maj föra ett standar med inskriften: »Inte en man — ej ett öre åt militarismen?»

På denna fråga svarade statsministern vid Andra kammarens plenum den 5 maj, *dels* att regeringen måste med kraft reagera emot det själfvåd, som till och med toge sig uttryck i handlingar, stridande mot landets gällande lagar, och framdeles som dittills ämnade se till, att ordningen inom landet upprätthölls och medborgares af lagen tillförsäkrade frihet och säkerhet skyddades och *dels* att de ifrågakvarande åtgärderna (polisens beslag å fanor med misshagliga inskrifter) voro

alla af beskaffenhet, att de kunde genom besvär öfverklagas, och inet hinder förefanns för den därmed missnöjde att mot dem fullfölja talan hos Kungl. Maj:t och därigenom få åtgärden bedömd af högsta administrativa instans.

Häraf framgår det, att statsministern icke gaf rent besked eller direkt svar på den framställda interpellationen, än mindre någon verklig lösen för hur han ansåg, att demonstrationsrätten borde handhafvas. Han höll sig till det rent formella och förskansade sig bakom den administrativa möjlighet, som föreligger att hos Kungl. Maj:t öfverklaga ett af underordnad myndighet fattadt beslut.

Det egentliga svaret på herr Brantings interpellation gafs först den 20 augusti, då Kungl. Maj:t på civilministerns föredragning förklarade, att de af Stockholms arbetarekommun anförda besvär icke förtjänade afseende. Och motivet för detta beslut — eller åtminstone det enda motiv, som uti hithörande handlingar angifvits — finna vi i öfverståthållareämbetets af Kungl. Maj:t infordrade utlåtande, där det heter: »Ifrågavarande förbud att bära eller utveckla berörda standar med inskriptionen 'Ej en man — ej ett öre åt militarismen' var grundadt därå, att densamma kunde antagas af allmänheten fattas liktydig med 'Ej en man — ej ett öre åt försvaret' samt sålunda innebära uppmaning till vägran att fullgöra värnplikt och betala skatt».

Denna lika godtyckliga som oberättigade tolkning, som redan vid tiden för interpellationens besvarande framskyntat i vissa tidningsuttalanden, blef vid samma tillfälle grundligt vederlagd af herr Branting, hvadan regeringen till försvar för sin senare åtgärd åtminstone icke kan skylla på okunnighet eller oförstånd.

Utan att göra sig skyldig till någon öfverdrift, kan man, såsom herr Branting fastslog, beträffande demonstrationsrätten begära, att allt, som får talas och tryckas utan ansvar, också bör få sättas på ett demonstrationsstandar. Med iakttagande af den gränsen skulle vissa som smädliga uppfattade uttryck mot myndigheter och institutioner i alla fall bli förbjudna såsom inskriptioner, likaväl som de äro det i tryck, men man skulle aldrig komma till hvad nu sker, nämligen att uttalandet af allmänna *åsikter*, det principiella framställandet af meningar, som för vederbörande myndigheter synas vara obehagliga, icke skulle tillåtas.

I tryckfrihetsförordningen finnes en bestämmelse i ingressen till § 3, hvilken är af synnerligen stort värde vid bedömandet af denna fråga. Däri heter det nämligen: » — — — alltid, utan rättighet att, i hvilket fall som helst, *draga obestämda slutföljder af uttrycken*, skola

såsom missbruk af tryckfriheten anses» etc. Just i det här föreliggande fallet ha vederbörande gjort sig skyldiga till ett flagrant öfverskridande af den sunda och riktiga grundsats, som i grundlagen sålunda inskrifvits. Då det förklarats, att inskriften »Inte en man, ej ett öre åt militarismen» skulle innebära en indirekt uppmaning till värnplikts- och skattevägran, har man däri tolkat in något fullkomligt godtyckligt, som icke alls står i öfverensstämmelse med den anförda grundsatsen i tryckfrihetslagen. Och icke heller är det i sak riktigt. Nämnda paroll har, såsom nyss påpekades, hämtats från det ärkemilitaristiska Tyskland, där den utan laga hinder kan skrivas och offentligen uttalas. Och här i Sverige betyder dess användande i tal eller skrift, på standar eller eljes, ingenting annat än en fullföljd af det socialdemokratiska partiets program i militärfrågan, där det heter: »*Successiv minskning af militärbördorna, fram mot afväpning*». I fall man utfärdar ett förbud emot den från Tyskland hämtade parollen, så torde man också konsekvent komma därhän, att det förbjudes att här i den s. k. frihetens stamort hissa en fana, på hvilken det helt enkelt står som mål: *afväpning*. Men ett sådant förhållande visar tydligt, på hvilka afvägar man kommer in, när man på detta godtyckliga sätt försöker pressa in i ett uttalande, som står som inskription, en mening, som det icke har.

Genom sitt åtgörande i denna sak har emellertid regeringen icke endast trädt vår gamla yttrande- och demonstrationsfrihet för nära. Regeringen har också genom samma rättskränkning och genom de impulser, den gifvit de underordnade myndigheterna beträffande folkdemonstrationerna i allmänhet, väckt på sina håll onda lidelser, hat och ovilja, förringat aktningen för lagen och lagens handhafvare och äfvenledes bragt många människor i oförtjänt olycka. Yttrande- och demonstrationsrätten är, såsom en talare yttrat i Andra kammaren, en af folkfrihetens lungor, och enhvar bör i största möjliga utsträckning få uttala sina meningar och tankar i stora eller små politiska frågor. Denna rätt är en säkerhetsventil, något som särskildt de borde besinna, hvilka vilja kämpa för ordning och fred i samhället. Stänga de maktägande till den ventilen, kan man med skäl befara, att det blir explosion förr eller senare.

På grund af det nu anförda har jag ansett, att anmälan enligt § 107 regeringsformen bort hos Riksdagen göras mot statsrådet och chefen för civildepartementet, såsom närmast ansvarig för ifrågavarande beslut»;

3) af herr *Nilsson*, som anfört:

(Protokoll öfver civilärenden för den 27 augusti 1909, nr 40.)

»Under 1909 års stora arbetsnedläggelse gjordes från många håll och från skilda samhällskretsar framställningar till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga medling mellan de stridande parterna, Svenska arbetsgifvareföreningen å ena sidan och arbetarnas landsorganisation å den andra, och om möjligt söka åstadkomma biläggnings af den samhällsvådliga och förödande striden. Vid tidpunkten för ifråga varande statsrådssammanträde förelågo fem dylika framställningar, nämligen från Gudmundrå sockens extra kommunalstämma den 22 augusti, från ett flertal kvinnor med verkställande direktören i Svenska Hem Ina Almén i spetsen, från ett af svenska män och kvinnor af skilda politiska partier talrikt besökt möte i Södertelje med borgmästare Jakob Pettersson, vice pastor Carl Stenbeck, bankdirektör P. J. Nilsson och skomakaremästare G. Sköldin i spetsen, från yrkesidkaren J. L. Börjeson (med hustru och elfva hemmavarande barn) samt från förlikningsmannen Allan Cederborg.

Framställningen från Gudmundrå kommunalstämma, där frågan upptagits till behandling på initiativ af ett par hemmansägare, har följande lydelse:

»Till Konungen!

Gudmundrå socknemän, talrikt församlade vid dagens extra kommunalstämma i anledning af pågående arbetskonflikt och dess återverkan på kommunens fattigvård, anhålla underdånigst få fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på följande förhållanden. Inom kommunen finnas tre cellulosafabriker och ett tiotal sågverk. Vid de förra ligger verksamheten nere sedan lockoutens början den 5 juli, under det att vid en del af sågverken driften till någon del pågår. Att genom detta stillestånd stora summor gå förlorade, finner man vid en granskning af innevarande års taxeringslängd. Af en undersökning omfattande 300 fast anställda fabriksarbetare har framgått, att medelförtjänsten under 1908 uppgått till kronor 1,112, och för ett lika stort antal sågverksarbetare har motsvarande belopp utgjort kronor 914.

Med afdrag af skatt till stat och kommun återstår för den första gruppen 1,039 och för den senare 866 kronor.

Ehuru inkomsterna således äro rätt betydliga, fordras dock äfven för familjer med denna inkomst den största försiktighet, om skuldsättning eller fattighjälp skall kunna undvikas. Om man nämligen utgår ifrån,

att hvarje familj består af fem personer — man och hustru jämte tre barn — finner man, att fabriksarbetarefamiljen får ett belopp af 56.8 öre per dag och person till underhåll och att motsvarande belopp för sågverksarbetarefamiljen utgör 47.45 öre. Under normala förhållanden — t. ex. för senaste räkenskapsåret — uppgå kommunens utgifter för den öppna fattigvården till 22,977:44 och för den slutna dito till 26,616:28 eller sammanlagdt till kronor 49,593:72. Vid den slutna fattigvården, d. v. s. vid kommunens fattiggård, hvilken är förenad med jordbruk, voro samma år i medeltal per dag intagna 50 hjon, och underhållskostnaderna per dag och hjon 81.57 öre. Vid kommunens barnhem var antalet barn per dag 49 och underhållskostnaderna per dag och barn 68.9 öre, ränta och underhåll å hus däri ej inberäknade.

En blott ytlig granskning af här anförda siffror visar, hur den pågående arbetskonflikten, dels genom minskad skatteförmåga och dels genom ökad fattighjälpen, kommer att återverka på kommunens ekonomi. Dessa bördor, hvilka för hvarje dag ökas och hvilka på grund af bolagens och arbetarnes minskade inkomster komma kännbarast att drabba kommunens fastighetsägare och löntagare, föranleda kommunalstämman att vördsamt anhålla om Kungl. Maj:ts omedelbara ingripande och medverkan till konfliktens lösning.

Gudmundrå kommunalstämman, som förut en gång tillåtit sig — då på grund af missväxt i länet — påpeka ett, som det syntes kommunen, beaktansvärdt medel för afhjälpan af då framställda farhågor, nämligen lifsmedelstullarnes suspenderande, hemställer, huruvida Kungl. Maj:t i nu föreliggande fall ville taga i öfvervägande detta medel eller i hvarje fall vidtaga åtgärder, som kunna vara af behovet påkallade.»

Emot detta kommunalstämmans uttalande reserverade sig, betecknande nog, sex aktiebolag.

Den af ett flertal kvinnor — däribland så framstående personer som Selma Lagerlöf, Helena Nyblom, Gulli Petrini, Frigga Carlberg, Sofia Gumælius, Karolina Widerström, Lydia Wahlström, Agda Montelius, Emilia Broomé, Ina Almén m. fl. — undertecknade framställningen är af denna lydelse:

»Till Konungen.

Snart tre veckor ha förflutit under en i vårt land exempellöst vidsträckt arbetsinställelse, hvars verkningar kännas i hvarje svenskt hem med för hvarje dag ökadt tryck. Då oss veterligt hittills intet steg tagits, som tyder på den sociala fredens återställande, ha vi undertecknade, svenska kvinnor, tagit oss dristigheten att vända oss till Eders

Kungl. Maj:t, som ensam har utsikt att kunna förmå de stridande parterna till underhandling, vissa, att detta steg icke skall missförstås af Eders Kungl. Maj:t.

Det är vår öfvertygelse, att ingen af de stridande parterna skulle vilja vägra att hörsamma en från Eders Kungl. Maj:t utgången uppmaning att inleda förhandlingar om den uppgörelse, som dock måste komma att aflösa striden. I hemmens, i det uppväxande släktets, i samhällsfridens namn hemställa vi, om ej tiden nu kunde vara inne att försöka sammanföra de stridande i syfte att ena dem åtminstone om en förhandlingsordning såsom outhärlig utgångspunkt för den slutliga uppgörelsen.

Vi hänvända oss till Eders Kungl. Maj:t under känslan, att Sveriges sunda och kraftiga utveckling försvåras med hvarje dag, som denna förödande strid fortsätter. Den framkallar ekonomiska rubbningar icke blott i otaliga svenska hem utan äfven i hela landets näringslif. Framförallt ökar den bitterheten mellan samhällsklasserna, redan förut så stark, att den utgör vår största sociala framtidsfara.»

Bland de fem framställningarna om Kungl. Maj:ts ingripande och medling i konflikten fäster jag mig dock i främsta rummet vid den af förlikningsmannen Allan Cederborg, alldenstund där talar å tjänstens vägnar den man, som hade regeringens speciella bemyndigande att följa striden och ingripa i densamma. Förlikningsmannens skrifvelse lyder sålunda:

»Till herr statsrådet och chefen för kungl. civildepartementet.

I enlighet med det uppdrag, som af regeringen den 2 innevarande augusti lämnats mig, har jag sökt med uppmärksamhet följa utvecklingen af den pågående stora striden på arbetsfältet.

Mig vill det synas, att tidpunkten nu är inne för ett nytt försök att medla i striden. Skälen för denna min uppfattning anhåller jag att få muntligen inför herr statsrådet angifva.

Det synes mig emellertid önskvärdt, att detta nya försök till medling kunde anförtros åt en af förlikningsmännen och andra vederbörande biträdd särskild nämnd, sammansatt på sådant sätt, att dess uttalanden kunna väntas från hvarje håll tillvinna sig största möjliga respekt och förtroende. Därigenom skulle väsentligt stärkas utsikterna för en ur samhällets synpunkt god lösning icke blott af själva de föreliggande arbets- och lönetvisterna utan ock af de spörsmål i öfrigt, hvilka vid försök till medling i nämnda tvister torde komma att kräfva sin lösning.

Jag föranlåtes således vördsamt hemställa, huruvida icke herr statsrådet skulle finna skäl tillstyrka Kungl. Maj:t att förordna en särskild nämnd i ofvan angifna syfte.

Stockholm den 19 augusti 1909.

Allan Cederborg».

Beträffande samtliga dessa framställningar hemställde statsrådet, att Kungl. Maj:t måtte finna dem icke böra föranleda någon åtgärd. Hvad statsrådet sålunda hemställt, behagade Hans Majestät Konungen i nåder bifalla. Och i följande konselj fattade Kungl. Maj:t som bekant enahanda beslut beträffande tvenne andra den 28 augusti daterade framställningar, den ena från Svenska freds- och skiljedomsföreningens centralstyrelse och den andra från Frisinnade landsföreningens förtroenderåd, hvilka likaledes anmanade regeringen att medla.

Alldeles oafsedt hvilken mening man kan hysa om själfva arbetsnedläggelsen och med den förknippade omständigheter, vare sig man anser rätten eller största rätten ligga hos arbetsgifvarna, som med sin lockout öppnade denna strid, eller hos arbetarne, som med sin strejk vidgade den, finner jag det uppenbart, att en regering, hvars plikt det var att se till det helas bästa, att bevaka hela landets välfärd och icke minst att skydda tredje mans rätt och trefnad, icke borde ha lämnat något medel oförsökt för att om möjligt hindra utbrottet af denna jättestrid eller, om detta ej lyckades, fortast möjligt bilägga densamma. Striden vållade landet och de enskilde stora ekonomiska förluster, den medförde svåra lidanden för många tusenden af landets inbyggare, oskyldiga lika väl som skyldiga, och den har utsatt ett osläckligt hat mellan samhällsklasserna. Ansvar för allt detta onda faller i ej oväsentlig mån på regeringen, som trots så många anmaningar, trots dess eget utsedda ombuds, förlikningsmannens, direkta förslag till medling, åsidosatte sin plikt att gripa in och med de rika resurser, som alltid stå en regering till buds, göra slut på den förödande striden.

Jag har i konstitutionsutskottet yrkat ansvar enligt § 107 regeringsformen mot statsrådets ledamöter och i främsta rummet statsrådet och chefen för civildepartementet, därför att de i denna sak icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta. Utskottet har afslagit detta yrkande. Häremot vill jag på detta sätt reservera mig»;

4) af herr *Nilsson*, som anförde:

(Protokoll öfver ecklesiastikärenden den 12 november 1909, nr 32.)

»I slutet af maj 1909 anhöll styrelsen för Svedala arbetarekommun i en till Konungen ställd ansökan, att arbetarekommunen måtte, för

vinnande af befogenhet att söka statsanslag till ett af arbetarekommunen upprättadt folkbibliotek (benämndt Svedala folkbibliotek), med afseende härå förklaras likställd med kommun eller skoldistrikt.

Till stöd för denna anhållan anför arbetarekommunens styrelse:

att biblioteket enligt stadgarne har till syfte, »att, genom tillhandahållande och utlånande af god och fostrande litteratur, i största möjligaste mån verka för folkupplysning och befolkningens i Svedala med omnejd höjande i moraliskt och intellektuellt afseende»;

att Svedala folkbibliotek är det enda offentliga biblioteket på platsen utom församlingsbiblioteket;

att biblioteket under år 1908 samt äfven för år 1909 upprättat en läslokal, där tidningar och tidskrifter tillhandahållits: såsom Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Socialdemokraten, Nya Dagligt Allehanda, Hallandsposten, Sydsvenska Dagbladet, Snällposten, Hvar 8 Dag m. fl.;

att Svedala sockerfabrik understödt biblioteket med kronor 400:74 och Svedala socken med kronor 300;

att biblioteket omfattade 469 band, hvaraf under 1908 inköpts 54, att antalet boklån under 1908 uppgick till 1,137 stycken och att ett mindre bibliotek på 150 band ställts till bibliotekets förfogande af Abj. Anderssons mekaniska verkstads A. B.

Vid ansökningen var fogad en katalog öfver Svedala folkbibliotek, hvaraf bl. a. framgick, att biblioteket var tillgängligt för allmänheten på bestämda tider två dagar i veckan och att en afdelning, »populär filosofi och religionslära», innehållande bland andra Ingersolls 'Fria tankar', Häckels 'Monismen som band mellan religion och vetenskap' och Sabatiers 'Religionsfilosofi', på grund af sin ensidighet blifvit utesluten från biblioteket.

Först i midten af oktober inkommer infordradt yttrande från vederbörande folkskoleinspektör. Denne tillstyrker obetingadt arbetarekommunens ansökan. Och det var, som han skriver, »först efter en ganska långvarig undersökning af frågan», som han afgaf sitt yttrande, enär denna ansökan om likställighet mellan arbetarekommun å ena sidan och kommun eller skoldistrikt å andra sidan hade syntts honom vara egenartad.

I slutet på oktober öfverlämnade så Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Malmöhus län sitt yttrande, hvilket har denna lydelse:

»Med bifogande af vederbörande folkskoleinspektörs yttrande i ärendet får Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande för egen del tillkännagifva, att Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande väl icke funnit gällande bestämmelser hindra nådigt bifall till framställningen, men

dock tvekat, huruvida en arbetarekommun kan anses äga sådan fasthet i organisationen, som bör fordras hos en med statsunderstöd försedd förening. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande anser sig jämväl böra erinra, att biblioteket för närvarande är inrymdt uti och väl för framtiden torde vara afsedt att blifva förlagdt uti Folkets hus i Svedala, hvadan med fog lärer kunna ifrågasättas, om detsamma i verkligheten kommer till gagn för andra än fackföreningsmedlemmar. Dessutom finnes redan förut ett med statsbidrag understödt församlingsbibliotek inom samhället, så att något egentligt behof af ytterligare ett folkbibliotek å samma plats knappast förefinnes».

Ärendet föredrogs den 12 november 1909 af t. f. expeditionschefen v. Krusenstjerna inför den tillförordnade regeringen, bestående af hans excellens herr ministern för utrikes ärendena grefve Taube samt statsråden Hederstierna, Swartz och grefve Ehrensvärd. Och i enlighet med föredragandens uttalade mening lämnade kungl. regeringen berörda ansökning utan bifall.

Denna regeringens åtgärd, i hvilken således statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, där detta ärende hör hemma, icke varit delaktig, synes mig icke vara skäligen grundad, och jag har vid granskningen af densamma icke kunnat värja mig för det intrycket, att regeringen här gjort sig skyldig till mannamån. Det bör nämligen observeras, att den rättighet, som här förvägrats Svedala arbetarekommun och dess bibliotek, Svedala folkbibliotek, har under det gångna året af Kungl. Maj:t tilldelats en mängd andra organisationer, nykterhetsloger, studiecirklar, ungdomsförbund och andra privata föreningar, hvilka i organisatoriskt hänseende icke på långt när äga den fasthet som Svedala arbetarekommun. Jag klandrar ingalunda regeringen för hvad den positivt gjort till fromma för biblioteksverksamheten, icke ens när regeringen, såsom det händt, medgifvit rätt att söka statsbidrag åt föreningar, hvilkas s. k. bibliotek inskränkt sig till 13 eller 27 stycken romaner och poemböcker, eller åt den förening, som vid tiden för ansökningen ännu icke hunnit skaffa sig någon boksamling alls. Men det synes mig uppenbart, att följdriktigheten och opartiskheten bort bjuda regeringen att då också bevilja ansökningen från Svedala folkbibliotek, som har en vida betydelsefullare uppgift att fylla. De anmärkningar, som länsstyrelsen i Malmö bifogat ansökningen och på hvilka regeringen förmodligen stödt sitt afslag, hafva icke något fog för sig. Det finns intet spår af anledning för den misstanken, att biblioteksstadgarnas bestämmelse om allmänhetens rätt att tillgodogöra sig bibliotekets skatter icke skulle vara ärligt menad. Vi ha på flere håll här i landet mer eller mindre rikhaltiga folkbibliotek,

upprättade af arbetarnes politiska eller fackliga organisationer och på ett ganska frikostigt sätt understödda af den borgerliga kommunen, hvilka i stor utsträckning anlitas jämväl af personer, som stå utanför organisationen. Så i Stockholm, så i Malmö, och detsamma gäller biblioteket i Svedala. Att detta bibliotek blifvit inrymdt i den präktiga och för orten centralt belägna byggnad, som kallas Folkets hus och som följaktligen har karaktären af offentlighet, kan icke vara annat än förmånligt. Den omständigheten tillförsäkrar biblioteket på förhand en frekvens, som det eljest icke skulle ha. Och hvad slutligen beträffar länsstyrelsens anmärkning, att det redan förut finnes ett med statsbidrag understött församlingsbibliotek inom samhället, hvadan något egenligt behof af ytterligare ett folkbibliotek å samma plats knappast förefinnes, så jäfvas den anmärkningen från det mest kompetenta håll, nämligen af den kommunala myndigheten, som med ett afsevärdt penningbelopp understött arbetarnas bibliotek. Svedala är ett stort och tätt befolkadt samhälle, där allmänhetens studielust näppeligen kan tillfredsställas af enbart församlingsbiblioteket. Dessutom synes det framgå af öfriga handlingar, som utskottet på min anhållan låtit infordra i sammanhang med detta ärende, att den omständigheten, huruvida annat statsunderstödt bibliotek funnits inom vederbörande socken, eljes icke har influerat vid afgörandet af dylik anhållan om rätt att söka statsbidrag.

Vid sidan af dessa synpunkter vill jag också betona, att här föreligger ett statsintresse, väl värdt att beakta. Det är helt naturligt, att bibliotek, upprättade af fackorganisationer eller rent privata föreningar, lätteligen blifva ensidiga och ensidigt tendentiösa. Men detta kan icke vara nyttigt för folkbildningen och således ej heller för samhället. Ett sätt att komma bort ifrån denna olägenhet är det, att staten genom att understödja dessa bibliotek förvärfvar sig en tillbörlig kontroll öfver desamma. Äfven ur denna synpunkt finner jag den behandling, som regeringen låtit vederfaras Svedala folkbibliotek, föga välbetänkt.

I öfverensstämmelse med den tankegång, jag här utvecklat, har jag yrkat, att konstitutionsutskottet skulle jämlikt § 107 regeringsformen för Riksdagen anmäla detta ärende»;

af herrar af *Callerholm, Beckman, Ericsson, Berg* och *Johansson*, som ansett det af herr Nilsson anmärkta ecklesiastikärendet nr 32 i protokollet den 12 november 1909 vara af den beskaffenhet, att det bort för Riksdagen anmälas»;

5) af herr *Nilsson*, som anfört:

(Protokoll öfver utrikesdepartementsärenden för den 27 augusti 1909, nr 6.)

»Ifrågavarande protokoll, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet, är af följande lydelse:

»Herr ministern (för utrikes ärendena) anmälde, att kostnaden för hans bostad på Grand Hôtel från den 3 maj, då han tillträdde utrikesministerämbetet, och till den 19 juli innevarande år, hvilken dag han efter det beslutade reparationer å utrikesministerhotellet nr 8 Blasieholms torg framskridit så långt, att hotellet vore beboeligt, däri inflyttat, enligt hotellets räkningar uppgått till 4,725 kronor, hvartill komme drickspengar på hotellet till belopp af 250 kronor, tillhoppa 4,975 kronor, och hemställde herr ministern, att berörda kostnad, 4,975 kronor, finge bestridas af förslagsanslaget rese- och flyttningersättning, inspektioner, tillfälliga uppdrag.

Till hvad herr ministern hemställt, däruti öfriga närvarande statsrådsledamöter i underdånighet förenade sig, behagade Hans Maj:t Konungen i nåder lämna bifall.»

Vid detta ärendes föredragning i utskottet har det blifvit upplyst, att det tillvägagångssätt, som Kungl. Maj:t här följt, då han tillerkänt utrikesministern hyresersättning eller, rättare sagdt, betalt dennes hotellräkning plus drickspengar under tiden för reparation af hans ordinarie boställe, icke äger tillämpning i fråga om öfriga ämbets- och tjänstemän, hvilka åtnjuta förmånen af sådan fri bostad. En landshöfding, en biskop eller annan ämbetsman, hvilkens boställe på grund af reparation någon tid icke kan användas för sitt afsedda ändamål, får själf vidkännas de kostnader, som detta förhållande kan ådraga honom.

Under sådana omständigheter och då jag icke finner, att en förutsatt större representationsskyldighet för rikets högst aflönade ämbetsman bort föranleda denna afvikelse från eljes följd praxis, har jag ansett, att detta ärende bort för Riksdagen anmälas.»